

İQTİSADİYYAT

UOT 33

ELTUN İBRAHİMOV

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA
BANK SİSTEMİNİN VƏZİYYƏTİ

Qəbul olunmuş faktır ki, hər ölkənin maliyyə sisteminin düzgün formalaşdırılması onun əsas hissəsini təşkil edən və milli iqtisadiyyatın maraqlarına xidmət göstərən bank-kredit sisteminin təşəkkül tapması ilə mümkündür. Banklar muxtar respublikada kənd təsərrüfatının inkişafında fərqli xidmətlər həyata keçirir, sahibkarlara maddi-maliyyə dəstəyi göstərir, nağdsız ödənişlərlə bağlı çoxsaylı işləri icra edir, müəyyən olunmuş qaydalarla əmanətləri yerləşdirir, pul köçürmələrinin təşkil olunmasında (ölkədaxili və ölkəxarici) iştirak edir, xarici valyutalar üzrə əməliyyatları həyata keçirir və digər maliyyə əməliyyatlarını icra edirlər. Təhlillər göstərir ki, muxtar respublika müəyyən təbəçilik prinsipi altında bir növ özündə bank sistemi formalaşdırıb və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Naxçıvan MR İdarəsinin nəzarəti altında bank fəaliyyəti təşkil edilir. Məqalədə muxtar respublikada müstəqillik dövründə bank sistemi, bank sektorunun quruluşu və bəzi xidmətlər barəsində məlumat verilir.

Açar sözlər: bank sistemi, filial, bankomat, muxtar respublika, iqtisadi.

Müasir kredit sistemi özündə əsas həlqələr olan-mərkəzi banklar (dövlət), banklar (kommersiya, ipoteka, əmanət, investisiya, ticarət) və qeyri-bank maliyyə kredit şirkətlərini (investisiya, sığorta, xeyriyyə fondları, ssuda əmanət assosiasiyaları və s.) birləşdirir. Əslində belə bir struktur daha çox İEO üçün xarakterikdir və digər dövlətlər öz kredit sistemlərini formalaşdırarkən əsasən ABŞ-nin təcrübəsinə əsaslanırlar. Qərbi Avropa ölkələrində daha çox bank və sığorta sistemi olsa da, Almaniyada bank sektoru kommersiya, əmanət, ipoteka banklarına, Fransada depozit kommersiya banklarına əsaslanır. Yaponiya isə öz kredit sistemini üçhəlqəli formaya uyğunlaşdırmaqla, daha çox əmanət və investisiya banklarına uyğun bank sektoru inkişaf etdirmişdir. İEOÖ-də və zəif inkişaf edən dövlətlərdə isə bu belə deyil. Bu ölkələrin əksəriyyətində bank sistemi ikihəlqəli prinsiplə xarakterizə olunur və gələcəkdə İEO-in kredit sistemlərinə yaxınlaşmağı qarşılıqlı məqsəd qoymuşdular [2, s. 55-56]. Qeyd elədiyimiz kimi ölkəmizdə bank sistemi ikipilləli olmaqla, dünya standartlarına uyğun, risklərə davamlı, sabit maliyyə göstəriciləri ilə xarakterizə olunmağı strateji hədəf kimi müəyyənləşdirmişdir. Hesab edirik ki, düzgün maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsi gələcəkdə Qərb ölkələrinin təcrübəsindən yararlanmaqda fayda verəcəkdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının da maliyyə sistemi haqqında danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, əsas maliyyə fəaliyyəti ilə məşğul olan həlqələr muxtar respublikanın dövlət maliyyəsi və onun bank sistemidir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bank sistemi muxtar respublikanın iqtisadi və sosial həyatında çox böyük imkanlara malikdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasında bank sisteminin təşəkkül tapması 2000-ci illərdən başlayır və bugünkü günə qədər genişlənməkdə davam edir. Bank və bank mədəniyyətinin formalaşmasının ən yüksək dövrü 2005-2006-cı illərdən başlayır. Bu dövrlərdən başlayaraq bankların fəaliyyəti daha da genişlənməmiş, respublika və regional səviyyəyə yüksəlmiş, onların göstərdikləri məhsul və xidmətlərin sayında və növündə ciddi dəyişikliklər baş vermişdir.

Təhlillərimiz onu deməyə imkan verir ki, muxtar respublikada banklar və onların göstərdikləri xidmətlər digər maliyyə qurumlarının həyata keçirdikləri işlərdən daha qabarıq nəzərə çarpır və böyük etibarə malikdir. Digər maliyyə strukturlarına əhali arasında inam o qədər böyük deyil ki, banklara daha çoxdur. Muxtar respublikada elə bir insan tapmaq olmaz ki, onun bank fəaliyyəti və bankların rolu haqqında heç bir təsəvvürü olmasın. Banklar mövcud olduğu və genişləndikləri günlərdən bəri çoxlu xidmətlər göstərmiş, bir çox sosial, iqtisadi və məişət problemlərinin həll edilməsində əhaliyə köməklik göstərmişlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının bank sistemi muxtar respublikanın Mərkəzi Bankından, bank və bank filiallarından, o cümlədən bank olmayan kredit təşkilatlarından ibarətdir. Mərkəzi Bankın Naxçıvan MR İdarəsi Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı ilə eyni funksiyaları və vəzifələri yerinə yetirir, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankına və Naxçıvan MR Ali Məclisinə hesabat verir.

Mərkəzi Bankın Naxçıvan MR İdarəsinin əsas vəzifələrindən biri Muxtar Respublikanın pul və maliyyə sistemində iqtisadi sabitliyi qoruyub saxlamaq olub, bunun üçün pul-kredit siyasətinin əsas istiqamətlərini işləyib hazırlayır. Bu istiqamətlər aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Bank sistemində maliyyə sabitliyini qorumaq və bankların inkişafı üçün lazımı tədbirləri görmək;
  2. Bankların regionlarda işinin yaxşı təşkil olunması, bank müştərilərinə göstərilən xidmətlərin genişləndirilməsi və bütün regionların, kəndlərin və qəsəbələrin bank sistemində çıxış imkanlarının təşkil etmək;
  3. Milli iqtisadiyyatın maliyyə dayanıqlılığının və beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin təmin olunması;
  4. Makroiqtisadi tənzimlənməni həyata keçirmək;
  5. Antiinflasiya siyasətinin və ipoteka kreditləşməsi üzrə tədbirlərin davam etdirilməsi;
  6. Nağdsız ödənişlərin aparılması qaydalarını müəyyən etmək, stimullaşdırmaq, kartlarla və elektron ödənişlər vasitəsilə aparılan ödəmə sistemlərini təkmilləşdirmək və s. [1, s. 4].
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının bank sisteminin fəaliyyətinə nəzər salsaq, tarazlığın mövcud olmasının şahidi olarıq. Belə ki, hər hansı bir əməliyyat və ya öhdəliyin həyata keçirilməsində konkret olaraq ixtisaslaşmış və ya inhisarlaşmış bank yoxdur. Bank əməliyyatlarının aparılmasında və kreditlərin verilməsində demək olar ki, bütün banklar və onların filialları məşğul olurlar. Banklardan fərqli olaraq, muxtar respublikada kredit təşkilatları ancaq kredit əməliyyatları həyata keçirir və qeyd olunan xarici valyuta, qiymətli kağızlar, qiymətli metallar, nağdsız ödənişlər üzrə hesablaşmalar və s. digər bank əməliyyatları ilə məşğul olurlar. Aşağıdakı cədvəldə bank sisteminə və bankların sayına qısaca nəzər salaq.

Cədvəldən mövcud olan bank qurumlarının sayını aydın görmək olur. Qeyd etmək lazımdır ki, 2014-cü ildə fəaliyyət göstərmək üçün lisenziya alan bank və bank filiallarının sayında artım müşahidə edilmişdir. Belə ki, "Naxçıvan Bank" ASC-nin Naxçıvan şəhərində, Şərur və Culfa rayonlarında filialları fəaliyyətə başlamışdır. Bununla bərabər onların sayında 2015-2018-ci illərdə azalma müşahidə olunmuşdur. Bu onunla əlaqəlidir ki, bir kredit təşkilatının ("Naxçıvan-Kredit" Bank Olmayan Kredit Təşkilatı), bir şöbənin (Xalqbank), bir filialın (Bank of Azerbaijan) lisenziyaları əllərindən alınmışdır. Eyni zamanda son dövrlərdə bəzi kredit ittifaqları da bağlanmışdır.

Naxçıvan MR-in bank sektoru haqqında məlumat

Müvafiq göstəricilər (bankların sayı üzrə)	İllər üzrə						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Naxçıvan MR-da fəaliyyət göstərmək üçün lisenziya alan bank və bank filialları, kredit təşkilatları, nümayəndəlik və ittifaqların sayı;	24	24	26	25	23	22	20
bank və filialların sayı;	15	15	17	17	17	17	17
bank olmayan kredit təşkilatlarının sayı	3	3	4	3	2	2	2
nümayəndəliklərin sayı;	1	1	1	1	0	0	0
kredit ittifaqlarının sayı;	5	5	4	4	4	3	1
əhaldən əmanətlərin cəlb edilməsi;	14	14	16	16	15	15	17
xarici valyuta əməliyyatlarının sayı;	15	15	18	18	17	17	17
Qiymətli metallarla əməliyyatların aparılması;	4	4	4	4	4	4	4
Qiymətli kağızlarla əməliyyatların aparılması;	2	2	2	2	2	2	2
Plastik kartlarla əməliyyatların aparılması;	15	15	17	17	15	15	17

Mənbə: Naxçıvan Muxtar Respublikası Mərkəzi Bankı.

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün bu banklar filiallar və şöbələr Mərkəzi banka tabedir, onların fəaliyyəti Mərkəzi bankın həyata keçirdiyi pul kredit siyasəti və bank fəaliyyəti ilə bağlı olan qanunlar və normativ hüquqi sənədlər vasitəsilə tənzimlənir.

Mövcud bankların adlarına və filiallara gəldikdə isə, muxtar respublikada 2019-cu ilin əvvəlinə Mərkəzi Bankın Naxçıvan MR İdarəsi, Kapital Bank ASC Naxçıvan MR Baş İdarəsi və onun regionlarda 7 filialı, Naxçıvanbank ASC və onun rayonlarda 4 filialı, Beynəlxalq Bank ASC Naxçıvan filialı, Azər-Türk Bank ASC Naxçıvan filialı fəaliyyət göstərir. Bunlardan başqa Muxtar Respublikada bir bank şöbəsi (Rabitəbank ASC Naxçıvan filialı) də fəaliyyət göstərir ki, bu şöbə bank fəaliyyətinin hamısı da olmasa müəyyən qədərini həyata keçirir və kredit vermir. Bank olmayan kredit təşkilatları isə "Finca-Azerbaijan" Qeyri Bank Kredit Təşkilatı Naxçıvan filialı və "Aqrarkredit" SKT Naxçıvan filialıdır.

Muxtar respublikada bankların fəaliyyətinə nəzər salsaq, onların göstərmiş olduqları xidmətlər üzrə bütün sahələrdə dinamik yüksəlişin getdiyini görə bilərik. Belə ki, istər kredit qoyuluşunda, əmanətlərin valyutalar üzrə strukturunda, istər nağdsız hesablaşmalar, müştərilərin bank hesabları, ödəniş kartları, bankomatlar və POS-terminalların sayında, istərsə də vətəndaşların hesablarına daxil olan və çıxan vəsaitlərin məbləğində və bankların fəaliyyətinin digər nəticələrində illər üzrə dinamikanın yüksəlməsinin şahidi olarıq.

Mühüm xidmətlərdən biri kimi bankomatlar və post-terminalların tətbiq edilməsi Azərbaycanın digər regionlarından fərqli olaraq Naxçıvan MR-da nisbətən gec tətbiq edilməyə başlamışdır. Bank fəaliyyətində mövcud problemlərə baxmayaraq, bankomat və POS-terminalların sayında da dinamik inkişafın şahidi ola bilərik. Bu xidmət növlərinin müştərilər və əhəlinin həyatında nə qədər mühüm rola malik olduğunu bilərik. Həm bankomatlar, həm də POS-terminallar əhəlinin işini xeyli asanlaşdırır. 2009-cu ildən 2013-cü ilə qədər olan dövrə nəzər saldıqda, bankomatların və POS-terminalların sayında təxminən 2 dəfə artımı müşahidə edə bilərik.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında son illər üçün POS-terminalların və bankomatların sayında ciddi artım müşahidə edilməkdədir. Bunu aşağıdakı cədvəldə nəzərdən keçirək:

Cədvəl 2

Naxçıvan Muxtar Respublikasında bankomat və pos-terminalların sayı

Tarix	Bankomatlar (cəmi)	O cümlədən		POS-terminalların cəmi	O cümlədən	
		Naxçıvan şəhəri	Rayon və kəndlər		Naxçıvan şəhəri	Rayon və kəndlər
2010	58	36	22	43	18	25
2011	71	42	29	76	42	34
2012	84	50	34	96	53	43
2013	92	53	39	248	142	106
2014	92	53	39	867	460	407
2015	98	55	43	1044	500	544
2016	99	56	43	1202	556	646
2017	104	57	47	1260	575	685
2018	111	57	54	1272	575	697

Qeyd: Naxçıvan Muxtar Respublikası Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Göründüyü kimi 2010-cü il və 2018-ci ili müqayisə etdikdə həm bankomatların, həm də postterminalların sayında xeyli artım müşahidə olunmaqdadır. Təqdirəlayiq hal kimi qiymətləndirilməlidir ki, bu xidmət növlərinin sayında Naxçıvan şəhərində olduğu kimi rayon və kənd mərkəzlərində də artımlar mövcuddur. Hesab edilir ki, qarşıdakı illərdə bu rəqəm biraz da yüksələcəkdir. Təbii ki, bu amil regionlarda əhali və təsərrüfat subyektləri üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Muxtar respublikada Mərkəzi Bank, Rabitəbankın Naxçıvan şöəsi və bank olmayan kredit təşkilatlarını çıxmaq şərtilə digər bankların hamısı bankomat xidmətini göstərir. Ən çox bankomatları olan banklara Kapital Bank ASC, Beynəlxalq Bank ASC və Naxçıvan Bank ASC misal göstərmək olar. Naxçıvan MR-nın rayon və kəndlərində bankomat fəaliyyətini əsasən Kapital Bank və Beynəlxalq bank həyata keçirir. Bankomatlar vasitəsilə bankların müştəriləri və digər vətəndaşlar banklara getmədən əmək haqqı alır, istədikləri şəxslərə istədikləri vaxt pul göndərir, öz telefon və kommunal ödənişlərini edir və ya hesablarındakı vəsaitlərini nağd formada kartları vasitəsilə manat və dollar şəklində əldə edə bilərlər. Naxçıvan MR-da POS-terminal xidmətlərini də yuxarıda adları çəkilən banklar həyata keçirirlər.

Ölkəmizin iqtisadi həyatında, iqtisadi potensialın yüksəldilməsində göstərmiş olduğu xidmətlərə nəzər saldıqda, banklar tərəfindən bütün növ xidmətlərin həyata keçirilməsinə Naxçıvan Muxtar Respublikasında da şahidi ola bilərik. Bankların yerinə yetirdikləri ən böyük xidmətlərdən biri də muxtar respublika iqtisadiyyatının və ayrı-ayrı sahələrin kreditləşdirilməsidir. Bank şöələrini çıxmaq şərtilə Naxçıvan MR-də fəaliyyət göstərən bütün banklar, onların filialları və kredit təşkilatları respublika əhalisinin və iqtisadiyyatının maliyyə vəsaitləri ilə təmin edilməsində böyük rol oynayır. Kredit qoyuluşu bankların fəaliyyətinin əsas hissəsini təşkil etməklə, bununla bank həm öz imkanlarını genişləndirir, mənfəətini artırır, həm də müxtəlif cür təsərrüfat subyektlərinə və əhaliyə pul yardımları göstərir.

Beləliklə, müstəqillik dövründə muxtar respublikada bank sisteminin qurulması və onların həyata keçirdiyi xidmətlər bir sıra mühüm xüsusiyyətlər ilə xarakterizə olunur:

- Mərkəzi Bank muxtar respublikada maliyyə sabitliyini qoruyan başlıca orqandır;
- Bank əməliyyatlarının aparılması ilə bütün banklar və filialları məşğul olurlar;
- Hal-hazırda dövlət proqramlarına uyğun olaraq bankların üzünə böyük öhdəliklər düşür. Onlar iqtisadiyyatın bütün sahələrinə xidmət etməklə tərəflər arasında düzgün bazar münasibətlərinin qurulması üçün müəyyən öhdəçilik daşıyırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Bank statistik bülleten 12/2013. Mərkəzi Bank Naxçıvan MR idarəsi. Naxçıvan, 2013, 35 s.
2. Kaşiyeva F.Ş. Pul kredit Banklar. Bakı: İqtisad Universitet, 2011, 153 s.
3. Məmmədov S. Bank işi. Bakı: Ay-Ulduz, 1997, 376 s.
4. Heffernan Sh. Modern Banking. Chichester, United Kingdom, 2004, 736 p.
5. <http://www.cbar.nakhchivan.az/>

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: eltunibrahimov@yahoo.com

Элту́н Ибрагимо́в

**БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ
РЕСПУБЛИКИ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Приемлемым фактом является то, что создание правильной формы финансовой системы каждой страны возможно при создании банковско-кредитной системы, которая является ее частью и служит национальной экономике. В автономной республике банки оказывают различные виды услуг по развитию сельского хозяйства, предоставляют предпринимателям материальную и финансовую поддержку, выполняют многочисленные обязанности, связанных с безналичными расчетами, размещают депозиты по указанным правилам, участвуют в услугах по переводу денег (местных и зарубежных), осуществляют валютные операции и другие финансовые операции. Анализы что автономная республика сформировала свою банковскую систему на принципах определенного подчинения и деятельность банков организована под надзором Нахчыванской АР Отделение Центрального Банка Азербайджанской Республики. В статье представлена информация о банковской системе, структуре банковского сектора и некоторых услугах за годы независимости в автономной республике.

Ключевые слова: банковская система, филиал, банкомат, автономная республика, экономическая.

Eltun Ibrahimov

**BANKING SYSTEM OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC
IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

It is an acceptable fact that making proper shape of every country's financial system is possible with the creation of bank-credit system which constitutes the main part of it and serves national economy. In autonomous republic banks perform various types of services for agricultural development, provide owners with material and financial support, carry out multiple duties related to cashless payments, place deposits in specified rules, participate in money remittance services (local and overseas), execute foreign currency transactions and

other financial dealings. The analyses show that the autonomous republic has formed its banking system under the principles of certain subordination and the activities of banks are organized under the supervision of Nakhchivan AR Department of Central Bank of Azerbaijan Republic. The article deals with the information about banking system, banking sector and some services during independence years in autonomous republic.

Keywords: *banking system, branch, ATM, autonomous republic, economical.*

(İqtisad elmləri doktoru, professor Nazim Əhmədov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 22.05.2019
Son variant 30.08.2019